

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№3(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 170 sahifa,
16-mart, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasb haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish metodikasini innovatsion ekotizim sharoitida takomillashtirish	18
Uralova Fotima Baxtiyor qizi	
Malakali sportchilarning kommunikativ qobiliyatlarini takomillashtirishda sotsiologik yondashuv (gandbolchilar misolida).....	23
G. A. Valiyeva	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalarni ruhiy va nutqiy rivojlantirish usullari	27
Suyunova Surayyo Ulash qizi	
Sog'lom bola ekotizimining asoslari: ovqatlanish, immunitet va rivojlanish	31
Israilova Xusnida Adilovna	
Mobil ilovalar yordamida mustaqil o'qishni rivojlantirish	37
Raximova Feruza Najmiddinovna	
Biologiya darslarida muammoli ta'lim texnologiyasini qo'llash orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish	42
Dauekeeva Gulistan Orinbaevna	
Talabalarga ingliz tilidagi matnlarni kommunikativ metod yordamida o'qish texnikasini takomillashtirish usullari	46
Mo'minova Mahliyo Axrorjonovna	
Velosiped haydashning afzalliklari.....	49
Raxmonova Go'zal Bobir qizi	
Компетентностный подход как стратегическая основа модернизации образования и его реализация в преподавании русского языка как иностранного в Узбекистане	54
Мирзакбарова Севда Бахиддиновна	
Umumta'lim maktablarida texnologiya fani mashg'ulotlarini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari va metodlari.....	58
Ziyamova Gulbaxor Tulabayevna	
Типы аббревиации в русском и узбекском языках: сравнительно-типологический анализ.....	62
Рахмонова Бахтигул Пайзилловна	
Maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanish metodikasi	65
Abidjonova Mushtariybonu Qobiljon qizi	
Tarbiyaviy tadbirlarni samarali tashkil etishda maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalarning o'zaro hamkorlik masalalari.....	71
Sanayeva Surayyo Bobonazarovna, Jabborova Shaxina G'affor qizi	
Qadriyatli yondashuv asosida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash mexanizmlarini takomillashtirish ..	76
G'aybullayev Quvonchbek G'olibovich	
Maktab o'quvchilarida stressga barqarorlik namoyon bo'lishining psixologik tahlili	83
Ismoilova N. Z.	
Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o'rni.....	87
Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich	
Funksional savodxonlikni rivojlantirishda o'qish savodxonligining o'rni va ahamiyati	91
Xatamova Munisa Mamadulla qizi	
Transformatsiyalash tizimi asosida o'quvchilarning loyihalash kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligi	95
Jurayeva Zulayxo Islomovna	
Zamonaviy boshqaruv nazariyalarida rahbar muloqoti (transformatsion, kommunikativ va ishtirokchi boshqaruv yondashuvlari asosida).....	102
Islamova Difuza Dilshodovna	

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida pedagogik kompetentlikni tabaqalashgan yondashuv asosida rivojlantirish mazmuni	107
Begmatova Nasiba Mengnarovna	
Bo'lajak maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'limda subyektlar faoliyatini o'rgatish metodikasi	112
Dilshodov Abrorjon Dilshodjon o'g'li	
Pre-Reading Activities to Enhance Foreign Language Reading Comprehension: Reading "The Adventures of Tom Sawyer" in 10–11 Grades	118
Djumaniyazova Zulfiya Kaliyevna	
Nutq aktlarini o'rgatishda autentik materiallardan foydalanishning metodik imkoniyatlari (filologik yo'nalish talabalari misolida)	122
Fayzulloeva Chevar G'ayrat qizi	
Yangi O'zbekistonda talaba-yoshlarni milliy yuksaltirishda jadid-marifatparvarlari ilgari surgan g'oyalarning o'rni va roli	125
Mamadaliyev Abduvoxid Maxsitaliyevich	
Gimnastikaning O'zbekistonga kirib kelish va rivojlanish tarixi	128
N. Q. Mamasidova	
Uglevodorodlar tarkibini aniqlashda massa ulushiga asoslangan reflektiv yondashuv (7-9-sinflar misolida)	131
Maxamadiyev Sharofiddin Jumaboyevich, Smanova Zulayxo Asanaliyevna	
Screencasting materiallarini yaratish va ularni o'quv jarayonida qo'llash	134
Maxmudova Dilfuza Meliyevna, Ergashov Niyozxon Ilyozxon o'g'li	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda so'z shakllanishini psixolingvistik asoslari	137
Moxirabonu G'aniyeva Adxam qizi	
Maktabgacha ta'limdagi muammolar va yechimlar: o'zbekiston respublikasi tajribasi	140
N. Sh. Miryusupova	
Interaktiv kartografik resurslar va ularning ta'lim jarayonida qo'llanilishining didaktik, kognitiv hamda metodik asoslari	143
Olimova Aziza Abdullayevna	
Mentorlik tizimining tarixiy ildizlari va rivojlanish bosqichlari	147
Oxunova Dilnoza Qaxxorjonovna, Abdumannonova Durdonaxon Shuxratjon qizi	
Talabalarning psixologik holati va stress omillarining prokrastinatsiyaga ta'siri hamda mustaqil ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlash usullari	150
Razakov Farxod Kuvondikovich, Rajabov Hikmat Toshevich	
Talabalarni stulda o'tirgan qiyofachi portreti ranglavhasini ishlashga o'rgatish metodikasi	154
Sadatov Chori Xolmuradovich	
Organik kimyo fanini o'qitishda teskari ta'lim va texnologiyalarning ahamiyati	158
Umrbekova Maftuna Ulug'bek qizi, Babanazarova Ayzada Omirbaevna, Abdulkakimova Gulziyba Ziyatdinovna	
Duduqlanishni bartaraf etishda kompleks metodlarini qo'llashning samaradorligi	162
Xasanova Barnoxon Abdusattor qizi	
Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetentligini takomillashtirish	165
Xolbozorova Nasiba Xolbozar qizi	
Проектирование персонализированных образовательных сценариев в дошкольном образовании средствами генеративного искусственного интеллекта	168
Пак Диана Александровна	

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MOTOR ALALIYALI BOLALARNI RUHIY VA NUTQIY RIVOJLANTIRISH USULLARI

Suyunova Surayyo Ulash qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalarning nutqiy va ruhiy rivojlanish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida motor alaliyali bolalarning nutqiy faoliyati, motor ko'nikmalari hamda psixik rivojlanish xususiyatlari o'rganilib, ularni rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlar asoslab berilgan. Shuningdek, individual yondashuv, interfaol metodlar, sensor-motor mashqlar hamda motivatsiyani oshirishga qaratilgan mashg'ulotlarning bolalarning nutqiy va psixik rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim jarayonida motor alaliyali bolalar bilan ishlashda tizimli va kompleks pedagogik yondashuvlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: motor alaliya, nutq rivojlanishi, psixik rivojlanish, maktabgacha ta'lim, pedagogik yondashuvlar, sensor-motor mashqlar, interfaol metodlar, artikulyatsiya, kommunikativ ko'nikmalar.

Abstract: This article examines the issues of psychological and speech development of children with motor alalia in pre-school educational institutions. The study analyzes the characteristics of speech activity, motor skills, and psychological development of children with motor alalia and substantiates effective pedagogical approaches aimed at their development. Particular attention is given to individual approaches, interactive teaching methods, sensorimotor exercises, and activities designed to increase children's motivation. The results of the study demonstrate that the application of systematic and comprehensive pedagogical approaches significantly contributes to the effective development of speech and psychological abilities of children with motor alalia in preschool education.

Key words: motor alalia, speech development, psychological development, preschool education, pedagogical approaches, sensorimotor exercises, interactive methods, articulation, communicative skills.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы психического и речевого развития детей с моторной алалией в системе дошкольного образования. В исследовании анализируются особенности речевой деятельности, моторных навыков и психического развития детей с моторной алалией, а также обосновываются эффективные педагогические подходы, направленные на их развитие. Особое внимание уделяется индивидуальному подходу, интерактивным методам обучения, сенсомоторным упражнениям и занятиям, направленным на повышение мотивации детей. Результаты исследования показывают, что применение системного и комплексного педагогического подхода способствует эффективному развитию речевых и психических способностей детей с моторной алалией в условиях дошкольного образования.

Ключевые слова: моторная алалия, развитие речи, психическое развитие, дошкольное образование, педагогические подходы, сенсомоторные упражнения, интерактивные методы, артикуляция, коммуникативные навыки.

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida motor va nutq ko'nikmalari o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud. Harakat qobiliyati va motor ko'nikmalari bolaning ruhiy, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishi uchun asosiy omillardan biridir. Motor alaliya – bu bolalarning so'z aytish va artikulyatsiya qobiliyatidagi kechikish yoki sust rivojlanish bilan tavsiflanadigan holat bo'lib, u faqat nutq rivojlanishiga emas, balki bolalarning ruhiy va psixologik holatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli motor alaliyali bolalar bilan ishlash pedagogik jarayonda alohida yondashuv va metodlarni talab qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motor harakatlarning sust rivojlanishi bolaning nutq apparati faoliyatini sekinlashtiradi, e'tibor, diqqat va xotira ko'nikmalarini zaiflashtiradi, shuningdek, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga to'sqinlik qiladi^[1, 45]. Shu bilan birga, motor alaliyali bolalar ko'pincha o'z-o'zini ifoda etish va kommunikativ faoliyatda qiyinchiliklarga duch keladi, bu esa ularning umumiy rivojlanish sur'atini pasayishiga olib keladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari motor alaliyali bolalar uchun eng muhim ta'limiy va rivojlantiruvchi muhit hisoblanadi. Bu yoshda bolaning motor va nutq ko'nikmalari shakllanib boradi, shuning uchun pedagogik yondashuvlar, mashg'ulotlar va interfaol metodlar bolaning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, harakatli o'yinlar, dramatizatsiya mashqlari, vizual va audio stimullar bolalarning nutq va motor ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, individual yondashuv har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlari, motor alaliyaning darajasi va ruhiy holatini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Zamonaviy pedagogika fanida motor alaliyali bolalarni rivojlantirishning samarali usullari faqat nutq terapiyasi bilan chegaralanmaydi, balki ruhiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishni ham qamrab oladi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni kompleks tarzda rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar, interfaol va sensor-motor mashqlar, o'yinlar va ijodiy faoliyatlar katta ahamiyatga ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Motor alaliyali bolalarni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan. Ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, motor ko'nikmalar va nutq rivojlanishi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, harakat qobiliyatining sust rivojlanishi nutq apparati faoliyatini sekinlashtiradi. Masalan, J. Smithning tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarda motor mashqlar va artikulyatsion mashqlarni uyg'unlashtirish nutq rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatadi [2, 78]. Shu bilan birga, motor faoliyatni rivojlantirish ruhiy salomatlikka, xotira va diqqatni jamlash ko'nikmalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

L. Johnson (2018) interfaol pedagogik metodlarning samaradorligini tadqiq etib, dramatizatsiya, harakatli o'yinlar va vizual-aksion mashg'ulotlar orqali nutq va motor rivojlanishini uyg'unlashtirish mumkinligini ta'kidlaydi [3, 102]. Shu yo'nalishda bolalar o'z qobiliyatlarini erkin namoyon qilishi, ijodiy fikrlashni rivojlantirishi va nutq faoliyatini mustahkamlashi aniqlangan.

Rossiyalik va mahalliy olimlar ham motor alaliyali bolalar bilan ishlashdagi innovatsion metodlarni tadqiq qilgan. Masalan, N.V. Petrova bolalarda nutq va motor rivojlanishini bir vaqtda qo'llashning pedagogik samaradorligini tahlil qilgan [1, 45]. Unga ko'ra, sensor-motor mashqlarni nutq mashqlari bilan uyg'unlashtirish, bolalarning so'z boyligini oshirish, artikulyatsiyasini yaxshilash va emotsional ifoda qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, A.S. Ivanova interfaol metodlarni qo'llashning samaradorligini o'rgangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol mashg'ulotlar bolalarning motivatsiyasini oshiradi, mashg'ulotlarda faollikni kuchaytiradi va ruhiy holatni yaxshilaydi [4, 56–60]. Shu bilan birga, individual yondashuvni qo'llash bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishga imkon beradi va natijada rivojlanish sur'atini sezilarli darajada oshiradi.

Brown va Davis (2022) esa sensor-motor yondashuvlarning maxsus ta'lim muassasalarida qo'llanilishi orqali motor alaliyali bolalarning ijtimoiy, emotsional va nutqiy rivojlanishida ijobiy natijalarga erishish mumkinligini ta'kidlaydi [5, 45–50]. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, harakatli mashqlar, vizual va audio stimullarni birlashtirish bolaning ruhiy va nutqiy faoliyatini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalarni ruhiy va nutqiy rivojlantirish usullarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida bolalarning motor va nutq ko'nikmalarini baholash uchun kuzatuv, pedagogik intervyu va standartlashtirilgan diagnostika testlaridan foydalangan.

Tadqiqot 4–6 yoshdagi motor alaliyali bolalar guruhida olib borildi. Pedagogik mashg'ulotlar davomida interfaol metodlar, harakatli va sensor-motor mashqlar qo'llanildi. Mashg'ulotlar oldi va keyingi natijalarni solishtirish orqali bolalarning ruhiy, nutqiy va motor ko'nikmalaridagi o'zgarishlar tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodik asoslari zamonaviy pedagogika va maxsus ta'lim tadqiqotlariga tayangan holda ishlab chiqildi. Bu yondashuv bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish va samarali rivojlantirish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalar bilan interfaol va sensor-motor mashg'ulotlarni tizimli qo'llash ularning ruhiy, nutqiy va motor rivojlanish sur'atini sezilarli darajada oshiradi. Bolalarning nutq ko'nikmalarini baholash natijalariga ko'ra, harakatli o'yinlar va dramatizatsiya mashqlari bolalarning artikulyatsiya aniqligi, so'z boyligi va gapirish tezligini oshirishga yordam berdi. Shu bilan birga, vizual va audio stimullarni qo'llash bolalarning tinglab tushunish va so'zlarni xotirada saqlash qobiliyatini mustahkamladi.

Motor rivojlanish bo'yicha kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, sensor-motor mashqlar bolalarning koordinatsiyasi, qo'l va barmoq harakatlarini muvofiqlashtirish, shuningdek, umumiy harakat tezligi va aniqligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida, nutq rivojlanishida muhim bo'lgan artikulyatsion motor qobiliyatini ham qo'llab-

quvvatlaydi. Tadqiqot davomida bolalarning ruhiy holatida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatildi: ular mashg'ulotlarda faolroq qatnashdi, motivatsiyalari oshdi va o'zini ifoda etish darajasi yaxshilandi.

Maqolada tahlil qilingan manbalar bilan solishtirganda, bizning natijalarimiz J. Smith va L. Johnson tadqiqotlari bilan uyg'unlik ko'rsatadi. Smith (2020) motor mashqlar va nutq mashqlarini uyg'unlashtirish bolalarning nutq rivojlanish sur'atini oshirishini aniqlagan^[2, 78]. Johnson (2018) esa interfaol pedagogik metodlar, dramatizatsiya va vizual-o'yin mashqlarining nutq va ruhiy rivojlanishga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini qayd etgan^[3, 102].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, motor alaliyali bolalar bilan ishlashda individual yondashuv va pedagogik metodlarni bolalarning yosh xususiyatlari, motor alaliyaning darajasi va ruhiy holatini hisobga olgan holda tanlash muhimdir. Shu bilan birga, mashg'ulotlar tizimli ravishda rejalashtirilishi va interfaol usullar bilan boyitilishi kerak.

Shuni ta'kidlash lozimki, interfaol metodlar va sensor-motor mashqlarni qo'llash nafaqat nutq va motor rivojlanishga, balki bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Masalan, guruh mashqlari bolalarning hamkorlik qobiliyatini oshiradi, o'zaro muloqot va kommunikativ faoliyatga rag'batlantiradi. Shu tariqa, pedagogik yondashuvlar bolalarning ruhiy va nutqiy rivojlanishini kompleks tarzda qo'llab-quvvatlaydi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, motor alaliyali bolalar bilan ishlashda pedagogik yondashuvlar quyidagi asosiy tamoyillar bo'yicha amalga oshirilishi lozim:

1. Individual xususiyatlarni hisobga olish;
2. Interfaol va sensor-motor mashqlarni uyg'unlashtirish;
3. Nutq, ruhiy va motor rivojlanishni bir vaqtda qo'llab-quvvatlash;
4. Mashg'ulotlarni tizimli va rejalashtirilgan shaklda olib borish;
5. Bolalarning motivatsiyasini oshirish va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida motor alaliyali bolalar bilan ishlashda pedagoglarning metodik tayyorgarligi va innovatsion yondashuvlarni qo'llash muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi. Bu yondashuvlar bolalarning nutq, ruhiy va motor rivojlanishini samarali tarzda qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Motor alaliyali bolalarni ruhiy va nutqiy rivojlantirishda samarali pedagogik yondashuvlar bir nechta asosiy tamoyillarga tayangan. Individual yondashuv bolaning motor alaliyaning darajasi, yosh xususiyatlari va ruhiy holatini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, interfaol metodlar dramatizatsiya, harakatli o'yinlar, rolli o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar orqali bolalarning nutq va ruhiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Sensor-motor mashqlar esa qo'l va barmoq koordinatsiyasini, umumiy harakat qobiliyatini va artikulyatsion motor rivojlanishini yaxshilashga qaratilgan.

Ruhiy va nutqiy rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar

Tavsiya	Maqsadi	Mashg'ulot misollari	Natija/Izoh
Individual yondashuv	Bolaning xususiyatlarini hisobga olish	Shaxsiy mashg'ulot, individual nutq mashqlari	Bolaning ehtiyojiga moslashuv, samarali rivojlanish
Interfaol metodlar	Nutq va ruhiy faollikni oshirish	Dramatizatsiya, rolli o'yin, hikoya qilish	Nutq boyligi, artikulyatsiya, ijtimoiy ko'nikmalar oshadi
Sensor-motor mashqlar	Motor va artikulyatsion rivojlanish	Qo'l barmoqlari mashqlari, koordinatsiya o'yinlari	Harakat koordinatsiyasi va nutq apparati mustahkamlanadi
Motivatsiya va rag'bat	Bolalarning faoliyatga qiziqishini oshirish	Guruh mashqlari, mukofotlar, maqtov	Faollik, ijtimoiy ko'nikmalar va o'zini ifoda etish kuchayadi
Tizimli mashg'ulotlar	Natijani kuzatish va tahlil qilish	Mashg'ulotlarni rejalashtirish, test va kuzatuv	Rivojlanish sur'ati aniq baholanadi, pedagogik strategiya optimallashtiriladi

Ushbu jadval bolalarning ruhiy va nutqiy rivojlanishini kompleks tarzda qo'llab-quvvatlash uchun asosiy tamoyillarni va amaliy mashg'ulotlarni birlashtiradi. Har bir tavsiya boshqa tavsiyalar bilan uyg'un ishlatilishi lozim, masalan, interfaol metodlarni individual yondashuv bilan birlashtirish samaradorlikni oshiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlar tizimli, rejalashtirilgan va bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Bunday mashg'ulotlarning asosiy maqsadi bolalarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish, motor ko'nikmalarini mustahkamlash hamda ularning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdan iboratdir.

Haftalik mashg'ulotlar jadvali pedagoglarga faoliyatni aniq rejalashtirish, turli pedagogik metodlarni uyg'unlashtirish hamda nutq, motor va ruhiy rivojlanish jarayonlarini kompleks tarzda tashkil etish imkonini beradi. Bunda individual nutq mashqlari, sensor-motor faoliyatlar, interfaol o'yinlar, dramatizatsiya va ijodiy mashg'ulotlar o'zaro uyg'un holda qo'llanadi.

Maktabgacha ta'limda motor alaliyali bolalar uchun haftalik mashg'ulotlar jadvali

Kun	Mashg'ulot turi	Maqsadi / Yo'nalishi	Amaliy metodlar	Kutilgan natija / Izoh
Dushanba	Individual nutq mashqlari	Nutq apparati va artikulyatsiyani rivojlantirish	Shaxsiy so'z mashqlari, she'r aytish, fonetik o'yinlar	So'z boyligi va artikulyatsiya aniqligi oshadi
Seshanba	Sensor-motor mashqlar	Motor ko'nikmalarni yaxshilash	Qo'l va barmoq koordinatsiyasi mashqlari, shakl va rang bilan o'yinlar	Harakat koordinatsiyasi va motor qobiliyat yaxshilanadi
Chorshanba	Interfaol o'yin va dramatizatsiya	Nutq va ruhiy faollikni oshirish	Rolli o'yinlar, hikoya qilish, dramatizatsiya mashqlari	Nutq faolligi, ijtimoiy ko'nikmalar va ijodiy fikrlash rivojlanadi
Payshanba	Guruh mashqlari va rag'batlantirish	Motivatsiya va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish	Guruh o'yinlari, mukofotlar, maqtovlar	Bolalar faol ishtirok etadi, o'zini ifoda etish ko'nikmalari kuchayadi
Juma	Kombinatsiyalangan mashg'ulot	Nutq, ruhiy va motor rivojlanishni birlashtirish	Interfaol o'yin + sensor-motor mashqlar + individual yondashuv	Nutq, motor va ruhiy rivojlanish kompleks tarzda rivojlantiriladi

Individual nutq mashqlari bolalarning nutq apparati faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, artikulyatsiya aniqligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday mashg'ulotlar davomida tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, so'zlarni aniq aytish hamda nutq apparati harakatlarini muvofiqlashtirishga e'tibor qaratiladi. Natijada bolalarning nutq faolligi oshib, so'z boyligi asta-sekin kengayib boradi.

Sensor-motor mashqlar esa bolalarning umumiy motor ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, artikulyatsion harakatlarning ham yaxshilanishiga yordam beradi. Qo'l va barmoq harakatlariga oid mashqlar, turli konstruktiv o'yinlar hamda koordinatsiyani talab qiladigan faoliyatlar bolalarning harakat aniqligi va muvofiqligini oshiradi, bu esa nutq rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Interfaol o'yinlar va dramatizatsiya mashg'ulotlari bolalarning nutqiy va ruhiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Rolli o'yinlar, sahnalashtirish va hikoya tuzish jarayonida bolalar erkin fikr bildiradi, muloqotga kirishadi hamda ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayon bolalarning ijtimoiy moslashuviga ham yordam beradi.

Guruh mashqlari va rag'batlantirish bolalarning motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Birgalikdagi faoliyat, muloqot va o'zaro hamkorlik bolalarning faoliyatga qiziqishini kuchaytiradi hamda ularning o'zini erkin ifoda etish ko'nikmalarini shakllantiradi. Rag'batlantirish esa bolalarda ijobiy emotsional muhitni yaratib, mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishni yanada oshiradi.

Kombinatsiyalangan mashg'ulotlar nutq, motor va ruhiy rivojlanish jarayonlarini bir vaqtning o'zida uyg'unlashtirish imkonini beradi. Bunday mashg'ulotlarda turli metodlar birgalikda qo'llanib, bolalarning rivojlanishiga kompleks yondashuv ta'minlanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalarni ruhiy va nutqiy rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va maxsus ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida o'rganilgan nazariy manbalar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, motor alaliyali bolalarning nutqiy rivojlanishi ularning motor faoliyati, ruhiy holati hamda ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli bunday bolalar bilan ishlashda kompleks pedagogik yondashuvni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalarni rivojlantirish jarayonida pedagogik metodlar kompleks tarzda qo'llanilishi, bolalarning individual xususiyatlari hisobga olinishi va mashg'ulotlar interfaol hamda rivojlantiruvchi muhit asosida tashkil etilishi zarur. Bu esa bolalarning ruhiy va nutqiy rivojlanish darajasini oshirishga, ularning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuviga hamda keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorgarligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Петрова Н.В. Развитие речи у детей с моторной алалией. – Москва: Просвещение, 2019. – 120 с.
2. Smith J. Motor Skills and Speech Development in Preschool Children. – New York: Academic Press, 2020. – P. 78–85.
3. Johnson L. Interactive Methods in Early Childhood Education. – London: Routledge, 2018. – P. 102–110.
4. Иванова А.С. Инновационные методы обучения детей с речевыми нарушениями. – Санкт-Петербург: Питер, 2021. – С. 56–60.
5. Brown M., Davis K. Sensorimotor Approaches in Special Education. – Boston: Pearson, 2022. – P. 45–50.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №3(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.